GYURÁCZ FERENC

A nyúlketrec mellől

Megjelent az *Életünk* 2008. évi 11–12. számában

Tíz évvel ezelőtt, második gyermekünk születése után költöztünk a városi lakótelepről a 380 lelkes Vasszilvágyra; a jó levegő, a nagyobb szabad tér, a természetes környezet vonzásának engedve. Kétszobás lakásunk árából éppen futotta a hetvenéves, nagykonyhájú ház és a nagy telek megvásárlására. (Rendbe hozására már nem, az végeérhetetlen folyamat.) A második évben a Bő mezővárosban lakó számos unokatestvérem egyikétől egy nőstény házinyulat kaptunk ajándékba. Aszfalton nevelkedett feleségem, aki értelmi szerzője volt már a falura költözésnek is, amint azóta is számos, általam kivitelezendő föladatnak, rögvest kiadta a jelszót: nyulakat fogunk tartani! Amit úgy kellett érteni, szívesen venné, ha mielőbb nekilátnék.

Tekintettel arra, hogy a javaslat ésszerű alternatíváját a kapott ártatlan jószág elpusztítása és elfogyasztása jelentette, amely – legalábbis az elpusztítás – közvetlenebb és lélekpróbálóbb föladatként meredt elém, mint a nyúl megtartásával járó, időben elnyúló kellemetlenségek, némi aggodalmaskodás után megadóan bólintottam: jó, nyulakat fogunk tartani. Végre is kapaszkodhattam emlékeimbe: az alsóbüki pedagóguslakáshoz, amelyben gyermekkorom legszebb éveit eltöltöttem, nagy udvar, kert, néminemű gazdasági épületek csatlakoztak, s azokban, ha csak keveset, s csak pár évig is, édesapám tartott nyulakat egy maga ácsolta ketrecben. („Katroc”-ban, ahogy néha, tájszólásban mondtuk, s időnként ma is mondom.)

A ketrec ezúttal nem ácsolás útján készült. Házunk korábbi tulajdonosától rossz szekrények maradtak ránk; a pozdorja deszkák nem ígértek tartósságot. De nem bántam én azt; örültem, ha kisebb átalakításokkal, ideiglenes állomásoztatásra alkalmas lakhelyet sikeríthetek. Ideiglenesnek éreztem akkor falura költözésünket is. Az egykori kombinált szekrény álló részét harmadánál szétfűrészeltem, az így nyert kisebbik részt deszkákkal befödtem. A fényezett ajtókra két kis ablakot vágtam, némi hulladék csibedrótot szögeztem rájuk, a nyúl amögül kukucskálhatott ki az udvarra: jön-e már a gazda, hozza-e már az ízletes lucernát, tejesfüvet vagy szénát. Az ilyképpen kissé fényűző-formára sikerült, mondhatni urbánus beütésekkel készült alkalmatosságot az udvar szélvédett sarkába fektetett, kiszuperált vegyes tüzelésű kazánra tuszkoltam fel, tetejét pedig nejlonokkal takartam le az eső ellen. Került némi szalma alomnak, s az ajándék állat ebben nyert – igazán úri – elhelyezést. Kellő alapterület állt itt rendelkezésére aztán a rendszeresen megérkező szaporulatnak is, növekedése első, csecsszopó szakaszában. Kezdetben a szomszédék bakja látta el a

megtermékenyítés föladatát. Majd, miután feleségem hírét vette, hogy a faluban olcsón eladó egy hatrekeszes, sokhelyt meg-megrágott, de még használható nyúlketrec, azt beszereztük, s benne hamarosan helyet kapott egy saját bak is.

Azóta nyúlnemzedékek sora nőtt föl nálunk – de általában csak úgy süldő koráig, nem tovább. Akkor ugyanis – vérfagyasztó persze, de már beletörődtem, hogy ez a dolgok rendje, ha az ember nyulat tart – kupán vágom, megnyúzom, kizsigerelem őket, s irány a konyha. Növendék korában legjobb a nyúl húsa, gyönge, omlós, rántanivaló; uborkasalátával, újkrumplival fejedelmi, mit fejedelmi: pártelnöki vagy vezérigazgatói eledel, a csirkével vetekszik, ha teljes mértékben utol nem éri is. (Ahogy a nevezetes bölcselő, nemzetes és vitézlő szegedi Lukács György mondta, az osztályharc pillanatnyi szünetében: „A legvacakabb, legtáposabb rántott csirke is jobb, mint a legízletesebb, lucernán és pongyolapitypangon nevelt vasszilvágyi rántott nyúl." Ámbátor azért a tételt ebben a formájában lehet, hogy árnyalni merészelném, vállalva a reakciósnak bélyegeztetés kockázatát…)

Az egykori pozdorja-katroc helyén már a kombinált szekrény egy újabb, azonos tulajdonságokkal rendelkező származéka áll, az udvarban gőzerővel beindult azóta a tyúktartás is (a gőzt ezúttal is Zsófi gerjesztette, a teendők nagy részét is magára vállalva), és különféle ház körüli és házon belüli „hobby"-állatok is akadnak nálunk, az első nyúlketrec mindazonáltal jelképes helyet foglal el személyes mitológiámban: látószögem lényeges módosulását jelképezi.

ELŐMUNKÁLATOK

Sohasem gondoltam, hogy el kéne jutnom „az Értől az Óceánig", de egyetemi éveim után tettem egy tétova kísérletet a Budapesten maradásra. Úgy gondoltam, hogy a „szellemi pályához", amelyen mozogni szándékozom, az ország fővárosában célszerű élnem.

Sportpálya-munkásként húztam le egy évet az egyetemi sporttelepen (vö. szellemi pálya), majd a Lapkiadó Vállalatnál voltam „kapun belüli munkanélküli". Ennek székházába, a New York-palotába 1982 novemberében sétáltam be azzal, hogy munkát keresek. Mivel nem tágítottam, közölték, hogy ebben a fontos kérdésben csak a vezérigazgató, Siklósi elvtárs dönthet. Számlázói munkakörben helyeztek el, s valóban, számoszlopokat kellett volna egész nap összeadogatnom és kivonnom egy sivár teremben, egy karéj idősebb hölgy társaságában, lehetőleg csigalassúsággal, hogy a helyiségen naponta többször átvonuló Honfi osztályvezető elvtárs mindig nyugtázhassa: folyik a munka, épül-szépül a szocializmus. Két napig bírtam. A harmadik napon az osztályvezető lefülelt, amidőn az asztal alatt szépirodalmat olvastam: egy fiatal író feledhető prózakötetét. Honfi elvtárs feldúltan, vöröslő nyakkal rohant ki a teremből.

„Micsináljak magával?” – szuszogta a *Tanú*-beli Bástya elvtársra hajazó Ajtai elvtárs, aki elé több, irodai hölgyekkel ékesített helyiségen áthaladva kellett járulnom. A hölgyek némelyike rémüldözve, másika gonosz kárörömmel érzékeltette velem, hogy Ajtai elvtárs le fog nyelni keresztben. De ő csak áthelyezett egy Dembinszky utcai irodába, ahova nem jártak fontos elvtársak, s amelyet azért tartottak fenn, hogy az ott állásban lévő 2–3 személy a Rubik-kockával foglalkozó, több nyelven megjelentetett (*Rubik's Cube* stb. című) színes magazin nagymennyiségű eladatlan példányát valahogy *kezelje*, ide-oda rakosgassa egy közeli raktárban, s különféle kimutatásokat készítsen róla az irodában. Itt egy körömreszelgető, negédesen telefonálgató, „édesem”-ező fiatalember főnöksége alá sorolódtam. Őnéki semmi más dolga nem volt, mint hogy igyekezzen valamiképp a munka látszatát kelteni az utcáról betévedők előtt s előttem is, s ennek jegyében feltétlenül akadályozza meg, hogy olvasással noszogassam derűsebb caplatásra a mélán cammogó időt. Ebbéli törekvése azonban gyakran meghiúsult: általában elunta magát, és útra kelt a városban fontoskodva. Távollétei alatt nyugodtan olvashattam, s néha még haza is buszozhattam Pestszenterzsébetre, hogy kis albérleti vaskályhámba befűtve, dolgozzam nagylélegzetű, ám vaskosan és szándékoltan korszerűtlen tanulmányomon.

1983 februárjában aztán megkaptam katonai behívómat Szolnokra, hogy három hónap alatt – fittyet hányva rá, hogy korábban már gépesített lövésznek képeztek ki, s nem törődve a műszaki tudományok iránti fogékonyságom hiányával sem – gyorsított katonai mérnöki kiképzésben részesítsenek. (Szobatársam „véletlenül” V. L. szolnoki városi KISZ-titkár lett, szép kultúrpolitikusi jövő előtt álló, barátságos ember, aki gyorsan tudomásomra hozta, mennyire megbecsüli Mozgó Világ-beli írásaimat…) Agyam mereven ellenállt a tudnivalóknak, de nem volt kecmec: „vadászirányító-megfigyelő” diplomát kaptam, őrmesterré majd később alhadnaggyá léptettek elő, s közben átvezényeltek a pápai katonai repülőtérre, négyhavi „szakmai” gyakorlatra. Okos és emberséges parancsnokok fennhatósága alá kerültem, akik nem kényszerítettek vesszőfutásra. (Amint majd azok sem, akik négy évvel később Molnaszecsődön parancsnokoltak felettem: talán tisztában voltak vele, hogy nyolchavi tartalékos szolgálatra szóló behívásom nem dolgozó népünk katonai védelmét, de még csak nem is a megleckéztetésemet, hanem csupán az akkoriban kissé megélénkülő szombathelyi értelmiségi közéletből való kivonásomat szolgálja.)

Ültem hát Szolnokon és Pápán, olvasgattam, futni, strandolni jártam, sakkoztam a kantinban, beszélgettem sorstársaimmal, és – töprengéseim nyomán megtettem a döntő lépést a nyúlketrec felé: megérleltem az elhatározást, hogy leszerelésem után nem megyek vissza a magamfajtának évtizedes albérletezést, magányos vergődést kínáló Budapestre – akar a fene dudás lenni, avagy: mi dolgom nekem Honfi és Ajtai elvtársakkal… –, hanem hazaköltözöm „megtartó” szülőföldemre. Pápai kapcsolatkereső igyekezetem már nemcsak

Nastassja Kinskire vagy Isabelle Huppert-re irányult, hanem az elemi és ösztönös akarat félig-tudatos hátterében egyre inkább azt fürkésztem és latolgattam, hogy vajon milyen anyja lenne gyermekeinek a nő, akit épp elém vetett a véletlen vagy a fátum.

De az évtizedes vergődéstől, amely még előttem állt, azért így sem menekültem meg. Sorsom ellen tusakodva, végül Istennel kötöttem szövetséget: a kamaszkorom óta tartó okoskodás után, a kilencvenes évek közepe felé őszintén és megkönnyebbülve mondtam ki: legyen meg a Te akaratod… Naponta vagy percenként kellene tudni ezt mondanom.

Hogy ne csak a térben, hanem az időben is otthonra leljek immár.

KESZE-KUSZA ÖSVÉNYEKEN

A gondolat, hogy a műveltség összesűrűsödési pontjai azonosak azokkal a helyekkel, amelyekre intézményei nagyobb számban települtek – vagyis a legnagyobb városok kulturális központjaival –, évezredes múltú, s általában nem is helytelen. Helytelenné válik azonban minden olyan társadalomban, amelyben a kultúra elválik a kultusztól, s nyers anyagi érdekek fogságába kerül. A polgári társadalom, kivált mai, végsőnek látszó korszakában, nemigen képes kultúrateremtésre, vagy ha mégis, az inkább csak kultúrkritika. A kultúra centrumai a felbomló örökség rossz szagát árasztják (az utcák bűze szinte jelképezi ezt), s ha vannak is – mint ahogy nagy számban vannak – virtuóz technikát magukban rejtő kulturális zárványok, azok rendszerint valamely letűnt kulturális korszak *survival* vagy *revival* jellegű jelenségei, s bármily sokat tehetnek az agónia elnyújtásáért, az emberi vagy a nemzeti önazonosság utóvédharcának részsikereiért, s bármennyire megadhatják is számos egyéni élet méltó keretét, a lét szakrális forrásaihoz való társadalmi méretű visszatérést nem tudják kieszközölni, és rendszerint megmutatni sem képesek ennek lehetőségét.

A fölsejléshez és a megpillantáshoz alkalmasint más perspektíva kell. El lehet ezt nyerni úgy is, hogy nem változtatunk életünk külső keretein, s a kulturális örökség és a szenvedés belső ösvényein kaptatunk fölfelé, az új látószöget kínáló ormokra. A felkészülés évtizedeit a fővárosi könyvtárban végigüldögélő Hamvas Béla példázhatja ezt az utat.

De elvileg el lehet jutni a célhoz – évszázados módszer szerint – a kivonulás révén is.

S bár a vidéki színhelyekről feltörekvő értelmiség nagy része még ma is a fővárosba tart az onnan való kivonulás vagy a vidéken maradás helyett, a nagyvárosokból elég sokan útrakeltek, hogy közelebb kerüljenek a természethez, a néphez és a Teremtőhöz is bizonyosan. Kós Károlytól vagy *A rög alatt* elfeledett, drámai szociográfiáját író Balázs Ferenc tiszteletestől Somogyi Győzőig, Fülep Lajostól akár Lezsák Sándorig sorolhatnánk találomra, és csak a magyarok, és csak a jelentős nevek közül az elmúlt száz évből azokét, akik

nemcsak afféle gyarmati telepként, vagy távoli, jobb levegőjű külvárosként tekintettek kiszemelt tuszkulánumukra, hanem mint olyan helyre, amely a létezésre való rálátáshoz tisztább eget, s ha úgy tetszik, centrálisabb kilátópontot kínál a civilizáció centrumainál.

Ma pedig még több példa van erre. S ne csak az írás vagy más művészetek alkotó embereit vegyük. Egy sikeres vállalkozóvá lett gimnáziumi osztálytársam az ezredfordulón a Déli-Kárpátok hunyadi csúcsai közt vett birtokot, s bár odaköltöznie nem lehetséges, azért nem lehet mondani, hogy csak nyaralni menne oda. Sőt: honvágya van már, lelke egyik felét ugyanúgy ott hagyja mindig, mint terepjáróját a közeli falu magyar családjánál. Minden hónapban visszatér, s marad, ameddig teheti, az ég közelében, magányosan töltekezve. Máskor meg barátait, jó ismerőseit hordja el a felhők közé (rendszeresen, eddig már közel másfélszázat), mert nemcsak menekülnie kell, hanem – ami jórészt lehetetlen, de az ember, hisz társas lény, megkísérli – meg is kell osztania azt az élményt, hogy van még azért földi megnyugvás, mutatkozik még a csoda, ha le kell is érte járnunk a lábunkat.

Mindazonáltal a világválság egy-két évtizede tartó, létünket megroppantó új korszaka, egyre gyorsuló, egyre félelmetesebb örvényei elnyeléssel fenyegetik, s máris összekuszálták ezt a menekülési útvonalunkat is, a kivonulás ösvényeit. Először is tömegessé tették, demokratizálták, vulgarizálták. Ma minden szebb fekvésű, s még el nem cigányosodott faluban ott élnek a városi menekültek, s a kivonulás szellemi értelme így már-már elvész. Az utolsó szakrális helyek elvilágiasítása, az utolsó tiszta források elcsatornásítása zajlik, valóságos és képletes értelemben egyaránt. Kereshetünk még Retyezátokat, fölverhetjük az utolsó elzárt őserdei törzs kőkori csöndjét, ez nem változtat azon, hogy megtelt a Föld, s nincs és nem is lesz hova menni; a „művelhető csillagok” utópiája mindig is vagy öncsalás volt vagy mások becsapására szolgált.

A fogalma szerint arisztokratikus kivonulás demokratikus feloldása, eltömegesedése persze nemcsak abban mutatkozik, hogy ma már mindenütt ismerősökre bukkanunk – vasszilvágyi létünk első hónapjaiban azzal a zenész családdal barátkoztunk össze, akiket még a városból ismertem, s akik, mint kiderült, három évvel korábban jöttek pont ide (s hozzánk képest nagyszabású falusi gazdálkodásba fogtak) –, hanem a kulturális zűrzavarban, amely mindenhova elér. A nyúlketrec közelébe is, hiszen ma már a falusi gyermekek is félnapokig a tévét bámulják és az agytompító számítógépes játékokat nyüstölik, szókincsük egy részét és tréfáik nyersanyagát a reklámokból, a főként amerikai akciófilmekből és vígjátékokból merítik, s bár néha élnek a nagyobb szabad tér adta játék-lehetőségekkel, de a kultúra olvasással megszerezhető vagy akár az igényesebb tv-csatornákon is elérhető áldásaiból alig részesülnek, a falu közösségi életében pedig nem vesznek részt. Ilyen közösségi élet ma már tulajdonképpen nem is létezik. Pedig a család (még ha nem „csonka” is, ami pedig falun is igen gyakori ma már) önmagában, kirajzolódva az idegen világból

nem ad biztonságérzetet, nem tanít meg a társadalmi beilleszkedésre, ellenkezőleg: betokozódásra késztet a megszokott, belterjes univerzumban, amelyből kilépve légritka térbe kerülünk, s még szorongásunk is lefojtja szabad levegővételünket. A kis falvak igen gyér számú – s ami a baj: a lakosságon belül igen csekély arányú – fiatalsága vidékünkön már semmiféle saját kulturális mintát nem közvetít, kizárólag a média sivár mintái szerint sodródik, és még jó (s erre van példa Szilvágyon is), ha az ifjúság egy részében visszhangra találó nemzeti-rockos, nagymagyar-nosztalgiás áramlat közösség-, de legalább bandaszervező vonzásának enged. Ez jó, mert egy kis akolmeleget legalább ad, s ha a szerencsésebbek vagy az értelmesebbek később némi szerény műveltséget társítanak az ösztönös vonzalomhoz, akkor értékes hazafisággá nemesedhet.

HAZAFISÁG – MOST

Csakhogy hazafiakra most, azonnal volna szükség, mert nagy bajban van az ország.

Unalmas, nemcsak az igazsága, hanem a közhely-volta miatt még külön is kedvetlenítő mondat ez, tudom. Valahogy mindenkinek a könyökén jön már ki az ország baja. Mit akar még az ország, nem gebedtünk meg érte már elégszer? Nem hogy évszázadok óta, hanem csak az utóbbi évtizedekben is. Itt volt legutóbb ez a rendszerváltásnak nevezett felbolydulás, hát nem arról volt szó, hogy ezután majd minden jobb lesz? Ahogy azelőtt is mindig arról volt szó… Ne jöjjön már nekünk senki a köz dolgaival, mert úgysem hisszük el, hogy őszintén beszél, s nem a maga pecsenyéjét sütögeti.

S ha magamba nézek: mit láthatok én a „köz” dolgaiból (ha már egyszer nem tágítok attól, hogy ezek engem érdekelnek) a vasszilvágyi porta kilátópontján állva, nyulakat almozva, füvet nyírva, palántákat öntözve, a hömpölygő gaztenger kiszárításán dolgozva vagy éppen lucernát kaszálva? Kőművesekkel, szerelőkkel tárgyalva, a rendszeresen színültig megtelő „derítő” gondjával küszködve? Gyerekbiciklit bütykölve, három zsenge idegzetű, bonyolult lelkületű, minél formálatlanabb, annál szeretetvágyóbb gyermek (és egy feleség) szakadatlan rezdüléseit felfogva a magam tépett antennáival, és persze válaszolva is rájuk, képességeimhez és hűségemhez mérten? Kicsiny templomi kórusban énekelve, nehézsorsú, megnyomorított lelkű falusiak érzékenységének reszkető fényköreit kerülgetve futó beszélgetések közben, s a nyomokban mégiscsak létező társadalmi élet morzsáit csipegetve? S persze ugyanazon lélegzetvétellel és ugyanazon napokon végezve értelmiségi feladataimat a városban, találkozva és szót váltva emberekkel szerkesztőségben, nyomdában, könyvkereskedőnél, áruházban, fogadáson, gyermekem fociedzésén és másutt, kábultan böngészve az interneten, villanypostán levelezve, befogadva sokfelől jövő és egymásnak sokszor ellentmondó értesüléseket?

Az eddig elmondottakból is következik, hogy helyzetem – a nyúlketrec mellett – nem hasonlít a remeteséghez, szó sincs termékeny magányról, elmélyült figyelemről, belső kiürülésről, szakrális csendről és a látkép vektorait értelmes rendbe alakító, megvilágító távlatról. Az azonban bizonyos, hogy sablonoktól mentes, meglehetősen egyedi látószög ez. S ha nem ad is módot a hosszas exponálásra – sajátos pillanatfelvételekre, meggondolható észrevételekre talán igen.

CSENGEY NÉLKÜL

Pálya-széli helyzetemből és 53 évem kaptatójáról ugyanúgy látszik, mint egyre több más kilátóhelyről: csődtömeg az életünk. A társadalomé is, az egyének nagy részéé is. Az emberismeret talán azt sugallhatná: saját lelkiállapotomról állítok ki bizonyítványt e lehangoló megállapítással, de ez nem igaz.

A rosszkedv vírusát sosem terjeszteném. Csakhogy az öncsalásét sem.

Az életkudarc beismerése a legkeservesebb aktus, s mindig élni kell a gyanúperrel, hogy netán csak ideges nyafogás. De ha valóban tévesnek vagy eredménytelennek bizonyult a követett életstratégia, akkor ne várjunk a halálos ágyig, jobb mielőbb szembenézni ezzel, jobb beismerni. Hátha van még lehetőség a váltásra, s ezzel a siker esélyére. De ha netán nincs, akkor is jobb a tisztánlátás, mint belemerevedni a búsképű lovag pózaiba.

A dolgok jelen állása szerint az utóbbi húsz év magyarországi változásainak legnagyobb vesztese az a népi-nemzeti gondolatvilág, amely a XX. század egész folyamán forrt, formálódott, készülődött, mígnem a századvégi „rendszerváltozás”-ban lehetőséget kapott a sorstól arra, hogy megmutatkozzék a társadalom- és kultúraalakítás gyakorlatában, kifejtse hatását a nemzeti élet teljességére, és végre megméressék a történelem zajló jelenidejében.

Ma már világosan látjuk: megméretett – és könnyűnek találtatott.

Hiszen fő célját: a népi közösségi hagyományokon felépülő nemzeti megújulást, a magyar nemzet hanyatló történelmi életgörbéjének irányváltását, az évszázadok óta válságos magyar történelem kiszabadítását a halálos szorítássá zsugorodó trianoni csapdából, a kegyetlen csapások sorozatán átment népi-nemzeti lelkület pszichiátriai szintűvé súlyosbodott zavarainak meggyógyítását: mindezeket nemcsak hogy nem sikerült elérnie, de még csak komoly lépéseket sem tehetett e célok érdekében. Részben, mert nem került abba a helyzetbe, hogy tehetett volna, részben pedig – s ez látszik a meghatározóbb és a tanulságok levonására feltétlenül alkalmasabb oknak – mert mind személyi adottságait (a nemzeti szintű vezéregyéniségek hiányát), mind felkészültségét, mind szervezettségét, mind pedig, sajnos, ha talán nem is vezetői többségének, de tömegeinek, a kádárizmus züllesztő korszakából jött

tömegeknek erkölcsi tulajdonságait tekintve alkalmatlannak bizonyult a nemzetmentés történelmi léptékű feladatára.

Márpedig – a népi alternatívából ennyi pozitívum megmaradt – a népi alapú nemzetmentés alapeszméje, amelyet az 1930-as évek nagy népi-nemzeti gondolkodói fogalmaztak meg, helyes volt, ezt kétségbe nem vonták a fejlemények, ez megvalósításra várt. Csak éppen semmit sem sikerült belőle megvalósítani. S a kudarc sosem marad meg önmagában, mindig benne rejlik a sors további bosszúja: aki az alkalmas időt elvesztegetve, nem valósítja meg a rá váró föladatot, az kénytelen szembesülni azzal, hogy azt is elveszíti, amit korábban birtokolt. Ezért aztán, ha a „nemzet" nevében fellépő valamely csoport valaha még veszi a bátorságot, hogy nekirugaszkodjék ugyanazon föladatnak – ha lesz még minek –, akkor nemcsak a feladat lesz még irdatlanabb, hanem meg kell küzdeni azzal a hitelvesztéssel is, ami az idő méhében formálódó lehetőségeket világra segíteni képtelen elődök számláját terheli.

Végzetes kép, s ha nem tudjuk mielőbb értelmezni és felülmúlni, akkor az e gondolatvilágot életük tengelyébe állítók (akár beismerik, akár csak következményeit tapasztalják) azzal a ténnyel találják szemben magukat, hogy földi életük kudarcot vallott.

Persze sokféle egyéni vigasz lehet: eredményes szakmai pálya, szép család, üdítő szórakozások, anyagi siker, szekta-népszerűség. A lényeg mégis az, hogy „nincs meg a kincs, mire vágytam, a kincs, amiért porig égtem"…

Az irányzatot, melynek legjobbjai – leghitelesebben talán Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter – életük értelmét népük életében vélték megtalálni, az 1980-as években már új vezetők fémjelezték. Kormányra kerülhettek volna 1990-ben, hiszen a választást az irányzat pártja megnyerte. De nem kerültek, mert átengedték a kormányzást másoknak. Mindegy most, hogy miért, számos elemzés szólt már erről, az egyik televízióadó beszélgetés-sorozatától az egyik legkreatívabb gondolatmenetig, Bogár László történelemfilozófiai távlatú könyvéig, a *Magyarország és a globalizáció*-ig.

S azóta tovább süllyedt az ország, immár olyan mélységekbe, ahonnan szinte lehetetlennek látszik a kikecmergés. Jellemző, hogy az egyik legkreatívabb észjárású és képzeletű elemző is rendszeresen a transzcendens segítség reményét emlegeti. Igaza van persze ebben is, ez a legfőbb reményünk, de amikor a saját teendőinkről szól, akkor sem sokkal konkrétabb: arról beszél, hogy először is azt kéne elérni, hogy elbeszélhetővé tegyük a helyzetünket – de még ettől is távol vagyunk.

A „lakitelki vezérkar" jórészének személyes sorsa, az a – hogy is lehet ezt nevezni – boldogtalanság, már-már kétségbeesés, amely a mindegyikükre jellemző magyaros, férfias szemérem ellenére újra meg újra a nyilvánosság elé szivárog, türemkedik vagy némelyikük esetében robban és dördül, híven tükrözi azt a mély szenvedést, amelyet a fölszín karneváli kavargása alatt bizonyára nem kevés hazafi átél. Többségükben névtelen, az igaz magyar kultúra emlőin nevelkedett emberek, vagy akár a nép közepéből való egyszerű magyarok, akik

azonosulnak a magyar népi-nemzeti közösséggel, s mindegy, hogy ideologikus konstrukciók hatására vagy egyszerűen csak szeretetből, de a népi-nemzeti irányzat legjobb elméihez hasonlóan úgy érzik, hogy életük értelme nem szakítható el népük életétől.

Csengey Dénes tüzes józansága nagyon hiányzik. Más kérdés, hogy nem 1991. tavaszi, tragikus halála óta. Hanem 1990 tavasza óta, amikor letette panyókára vetett farmerdzsekijét, öltönyt húzott és nyakkendőt kötött, és szemében és szívében a legendás lobogás mellett helyet szorított annak a „méltóságteljességnek", amely (s amelynek gyakori hangoztatása) ma is messziről felismerhetővé teszi a farizeus konzervativizmust. Ő ekkor sem lett álszentté, csak éppen – sokunkhoz hasonlóan – őt is hatása alá vonta Antall József karizmája. Egy-két embert kivéve az egész népi-nemzeti tábor azzal a föllélegzéssel fogadta be Antallt, hogy íme, itt a hiányzó vezéregyéniség, itt a mi nagyformátumú politikusunk, és itt van az az ember, aki személyében testesíti meg a Szabó Dezső vagy tán Arany János óta dédelgetett magyar programot: a nép és a nemzet egyesítését. Nem a János vitézi modell szerint: a népfi fölemelkedésével, hanem Toldi Miklós módján: a kisnemes néphez hajolásával, de a szocializmus plebejus demagógiája után éppen ez a hitelesebb.

Csengey Dénes 1990 előtti energiája nagyon hiányzik. Az önmagunkkal való szembenézéshez is. Az életkudarc értelmezéséhez és az új életterv megfogalmazásához. Amelynek át kell mentenie a régi alapeszmét: a magyar megmaradást.

*

– Visszaforgatnád az idő kerekét!

Magamba szállok: így volna? Nem, ez *tulajdonképpen* nem igaz. De legalábbis nem pontos. Már csak azért sem, mert visszaforgatni oda, ahol a mostaninál alkalmasint jobb helyen lenne, csak a XX. századon áthaladva lehetne, s akkor inkább ne…

Szóval, pongyola ez a vád nagyon.

De, tagadhatatlan, van benne valami.

Viszonzásul (nem kegyelmezek): – Te pedig előre!

*

A „haladásban" az a legszörnyűbb, hogy fokról fokra fölemészti még a reményét is annak, amivel kecsegtet. Minél előrébb, följebb lépkedünk a „fejlődés" lépcsőfokain, és hódítjuk meg a „szebb jövőt", annál inkább ráébredünk, hogy lóvá tettek bennünket (vagy magunk magunkat). Aztán azért a legtöbb ember újra bemegy a csőbe. Hiába, „örök eretnekség" az utópia, miként Molnár Tamás nevezi.

A RENDSZER LEBONTÁSÁHOZ

S akkor most álljon itt egy kicsi, konzervatív utópia-csíra, első megközelítésben.

Azt állítom, hogy a liberális demokrácia jelenlegi rendszerének lebontása nélkül aligha, de legalább korlátozása nélkül pedig biztosan nem állíthatók meg a nemzeti jövő szempontjából legveszélyesebb folyamatok, mint amilyen a népességfogyás, a környezetpusztulás, az elszakított területek magyar népességének rohamos csökkenése, a mezőgazdaság tönkretétele, a honvédelem elsorvasztása, az állam végzetes eladósítása, a nemzeti vagyon teljes kiárusítása, a liberális-pornografikus kurzus rombolása az oktatásban és a legszélesebb értelemben vett kultúra területén, a vallási „sokszínűség” (destruktív szekták) és a vallásellenesség terjedése.

A liberális demokrácia jelenlegi rendszerének korlátozása kétféleképpen képzelhető el: önkorlátozással vagy – ami persze nem kívánatos, de elvileg lehetséges – erőszakos úton (ellenforradalom vagy külső intervenció révén). Sikere lehetetlennek látszik egy, a rendszerbe betagosított kis országban, nagyobb sikerrel kecsegtetne, ha a liberális birodalom centrumaiból (Amerikából vagy Nyugat-Európából) indulna ki. Vagy esetleg több kis ország – szintén utópisztikus – összefogásából. De a folyamatot elindítani – miként a bolsevizmus hanyatlását sikerült 1956-ban – talán Magyarországról is lehet. Hátha akad még ehhez elegendő kreativitás és a sorsunk miatt érzett (elegendő, de még éppen nem bénító) megrendültség.

A rendszer korlátozásának (lehet, szalonképesebben, reformot is mondani, de ez nem fejezi ki a tényleges szükségletet) alapja a rendszer iránti növekvő elégedetlenség. Ennek formát adni, a megnyilvánulásait megfelelő irányba segíteni nemigen lehet anélkül, hogy a változások kívánatos irányáról a mainál élénkebb, a liberális tabuhalmaztól egyre függetlenedő diskurzus folyjék. S ennek során nem lehet sokáig hallgatni a rendszer tabusított hagyományának olyan eleméről, mint amilyen például az általános választójog. Biztos-e, hogy ez minden tekintetben beváltotta a hozzá fűzött reményeket? S vajon sérülne-e a démosz érdeke, vagy netán épp ellenkezőleg, ha a vagyoni cenzus megtiltásával egyidejűleg valamiféle műveltségi-képzettségi feltétele lenne az államügyekbe való beleszólásnak?

Csak a kérdésfeltevésre érzek indíttatást, hisz nem vagyok a téma szakembere. De a képzeletem meglódul: egy ilyen feltételt tartalmazó választójogi rendszer azonnali változást: színvonal-emelkedést hozna a társadalmi kommunikációban. Azonnal kevésbé érné meg súlyos pénzeket fektetni a legalacsonyabb szintű tévé- és rádióműsorokba, a bulvársajtó legprimitívebb lapjaiba. Rögvest növekedne a műveltség (de legalábbis a tanulás és az oktatás) elismertsége, tekintélye, és így igen hamar az anyagi megbecsültsége is. A társadalmi rétegkülönbségek és a kiáltó vagyoni

különbségek ugyan nem szűnnének meg, talán nem is csökkennének lényegesen, de közelebb kerülne egymáshoz az anyagi és a szellemi értékek hierarchiája. Igazságosabb irányba mozdulna el az elosztás rendszere. Hiszen nem a vagyoni különbségek igazságtalanok önmagukban, hanem hogy gyakran nem igazodnak az igazi emberi (s azon belül főként a szellemi, lelki, erkölcsi) értékekhez. Természetesen növekedne a politikai élet általános színvonala is pusztán amiatt, hogy a műveltebb választóközönség műveltebb, képzettebb és talán erkölcsösebb képviselőket választana. Egyetlen intézkedés – az egyenlőség-elvű választójogi rendszer műveltségi-tanultsági alapú korrekciója – lavinaszerűen végiggördülne, s felfrissítené a rendszer, az ország egész működését, nagyarányú fejlődést indítana el, és példaként szolgálhatna a differenciálatlan választójog járma alatt nyögő, vulgáris kultúrszintre süllyedt, hanyatló Európának. – Mondom: a képzeletem meglódul…

FÜLSIKETÍTÉSEK

Patinás vita tárgya, hogy mikor kezdődött a hanyatlás, mikor lett vége a stabilitásnak. Mi volt a határpont, amióta életünk maga a reszketeg ideiglenesség, az állandó, kényszerű úton-levés, maga a felbolydult hangyaboly ideges cikázásaival végzett, megállíthatatlan, sőt exponenciálisan gyorsuló, a tűzhalál örvényébe tartó, a mögöttünk hagyott mezőket minduntalan felégető, ontológiai nomadizmus? Mióta van ez így? Ádám és Éva vétke óta? S ha ez a vétek nem az idők kezdetén volt, hanem ma is itt van, folyamatos történésben: kezünk folyton az almán, vágyunk folyvást azon a forrponton, mely megsüketít, csak vágyunk kielégülhessen?

A fülsiketítő zaj mára mindenhova behatol, nincs menekvés előle faluhelyen sem. Így nyáron, az aratás heteiben a hajnalonta frissen felvonuló monumentális munkagépek dübörgése remegteti házunk utcafronti falait, a lakásban pedig nap- és éjhosszat egymást éri a kisebb-nagyobb digitális szerkezetek pittyegése, zörgése és káromkodásszámba menő gépzenéje, és ha hátul, a kertben teszek-veszek ezt-azt, akkor is odahallom valamelyik vándorló kereskedő vagy szolgáltató (szódás, jégkrém-árus, kenyeres, mozgópostás stb.) autójának magakellető elektromos jeladását. Villanyos harangszóra mondjam el az Úrangyalát…? Úgy táncoljak, ahogy Mefisztó fütyül? Sok mindenhez alkalmazkodtam érett koromig, de a digitalizáció, s azon belül különösen a mobiltelefon agressziója meghaladja védelmi képességeimet, e miniatűr kütyük lánctalpai alatt lelem hősi halálomat. Az ördög röhögése sorsunk groteszk tragédiájában visszhangzik. Éva, Éva, te ezért az almáért is kinyújtod puha kezedet… Ádámnak marad a bűntudat, hogy ezúttal sem tudott a sarkára állni, s ó kárhozat, értelmes kicsiny gyermekek gyűlölik meg az olvasást, s egész nap a szívtelen készülékek gombjait nyomogatják.

S akkor még az állandó ellenőrzöttség-érzésről, mely vetekszik a Kádár-kor besúgó-fóbiájával, nem is beszéltünk.

EGYEDÜLSÉG

A közösség iránti bénító, tüdőpihegtető vágy mindig együtt élt bennem a magány szeretetével. Mivel már az óvodában is kiríttam minden társaságból, korán megtanultam szólani Istenhez és a Szűzanyához. Védettséget ez adott kamaszkoromig, meg a tudás egyre táguló, egyre ragyogóbb univerzuma. Természetesen sohasem töltöttem ki a rendelkezésemre álló teret, e rengeteg sok-sok megnyíló ösvényét, képzeletingerlőn sötétlő szájú barlangját hagytam földerítetlenül. Volt idő, hogy a sportról szerezhető időszerű ismeretek élő lexikonjává képeztem ki magam. Nem ez volt a szándékom, csak nagyon érdekelt minden sporthír, bármily apróbetűs volt, vagy a televízióban bármily kései időpontban hangzott is el. A 64-es tokiói olimpia, majd a Győri ETO focicsapatának 64–65-ös európai diadalútja évekre szólóan fölcsiholta szurkolói szenvedélyemet, és magyarságomnak is hatásos iskolája volt. Tízéves lehettem, amikor elhatároztam: vagy focista leszek, vagy költő, és Albert Flórián mellett Orbán, Varsányi, Györffy, Povázsai, Korsós és a többiek példája lebegett szemem előtt. (Minthogy – ismeretségi körömből egyedüliként – ETO-drukker voltam.) És Petőfié.

A kamaszkor évei során aztán ez a feloldhatatlan, létszerűvé dermedt kettősség: a társak iránti fájó vágyakozás, valamint az idegenség érzése és ténye, a magányosság keserűsége és egyszersmind menedéke tartósan elviselendő állapotommá lett. Pilinszkyt megismervén, pontos megfogalmazásaira leltem érzéseimnek, vagy inkább állapotom egyik oldalának: „Én nem kívántam megszületni, / a semmi szült és szoptatott”, vagy: „E világ nem az én világom, / csupán a testem kényszere, / hogy egyre beljebb, mint a féreg / furakodom beleibe.” S ha még gyámoltalanabbnak éreztem magam, a jó öreg Toldalagi Pál magányos lamentálásával is szívesen azonosultam – mely azonban a Pilinszky szikár drámai világánál bensőségesebb miliőt képviselt.

Személyiségemnek ez az urbánusan dekadens, melankolikus oldala, melytől egy csekély irónia sem idegen, s mely állítólag a népiségnél jobban harmonizált természet adta ábrázatommal, téveszthette meg főként budapesti illetőségű katonatársaimat, akik 1974 őszén, Hódmezővásárhelyen hamar befogadtak maguk közé, és csak akkor idegenedtek el, amikor egyre inkább kiderült földhözragadtságom. „Nem is tudtam, hogy a Feri ilyen műveletlen” – mondá a pesti társaság egyik hangadója, akivel addig hatalmasakat és egészségügyi szempontból is rendkívül hasznosakat hahotáztunk nemcsak életünk megkeserítőin, hanem például a hatvanas évek pesti slágereit énekelve. A verdikt akkor hangzott el, amikor hiába sorolta az újabb és újabb amerikai regényeket, én nem röstelltem bevallani, hogy azok nagy részét bizony nem

ismerem. Veres Péter munkáit akkoriban olvastam végig, s persze föl sem merült barátomban, hogy ezekről meg neki nincs éppenséggel semmi fogalma sem, és hogy esetleg ez is tátonghat akkora hiányként egy értelmiséginek készülő magyar fiatalember műveltségén, mint az én járatlanságom Salingerék, Kerouacék és mások életművében.

Magamra maradtam hát, mint azelőtt, és azóta is mindig, minden közösségben. A szellemi természetűekben is, mint amilyen a nép-nemzet, vagy amit még annak nevezhetnénk. Barátom, mint égen a csillag, de a nyúlra, melyet kupán vágok, biztosabban számíthatok, mint talán bárkire, akivel valaha is egy közösségbe soroltam magam. Ez talán csak hangulat, s máskor másképp vélekedem, de nincs kétség: azzal sem áltathatom magam, hogy a kiválasztottság jele ékesíti homlokom, s valamiféle arisztokratikus dicsfény, magasztos aura övez. Hiszen bármerre nézek az egykék társadalmában, a sokszorosan megfigyelt, megfegyelmezett és kifosztott magyarok jobb sorsra érdemes, maradék hazájában, mindenütt ugyanezt, sőt gyakorta mélyebb egyedülséget látok. S legtöbbször annyi menedék sem társul hozzá, mint amennyi nékem megadatik a magam emberi viszonylataival, kedves időtöltéseivel, korhadozó nyúlketreceivel.

Most értem meg azokat, akik korosodván lesznek a kocsma vagy a templom túlbuzgó látogatóivá. Esetleg mindkettőé. Végső szabadságuk – vagy rabságuk, ahogy tetszik –, hogy Istenen és a boron kívül többé senkire nem akarnak számítani. („Végül is ketten maradnak: Isten és a bor” – amint Hamvas mottója mondja.)

A NOSZTALGIA GYÖNYÖRE

A végső szabadság felé közeledve egyre oldódnak igazodási kényszereink. Azzal hízelgek magamnak, hogy nekem korábban sem voltak ilyenjeim, de ez nyilvánvalóan nem lehet igaz. Annyi eszem nekem is volt, hogy ne menjek fejjel a falnak. S ehhez magamévá kellett tennem – interiorizálnom kellett, óhatatlanul, nem is egyszerűen igazodási, hanem létezési, már-már evolúciós kényszerből – a modernség némely előítéleteit.

A lét határán azonban, amely felé nemcsak én közeledem, hanem, meglehet, az egész földi élet, értelmét veszti minden evilági igazodás. Az öröklétnek, mint tudjuk, nincsen időrendje, nincs benne modernség és maradiság, nincs semmi, ami foltot ejthetne a dicsőség örök ragyogásán.

Benne van azonban minden, mi időtlen tisztaságban fénylik. Így az a régi, modernség előtti falusi életteljesség is, mely elvágyódásom gyakori tárgya, holott ismerem bornírtságait. De a mai kificamodott világban, amidőn a mezőgazdaságra termett csonkaország „szabadon választott” vezetése butaságból vagy hitványságból (netán idegen érdekek szolgálatában) hadat visel a falvak ellen, melyeket az egyik kormánytisztviselő középkori csökevénynek

minősített, vagy amikor a mi falunk legnagyobb állattartója a szombathelyi szimfonikus zenekar hivatásos hegedűse (kalapemelés néki!) a maga két hucul lovával, kecskenyájával, birkáival, nyulaival és népes baromfiudvarával, miközben akiknek élethivatásuk lehetne az őseiktől megkapott tudás és életforma folytatása, azok azt rosszkedvűen megtagadják, egyszóval ebben a sötét szenvedélyek és makacs balgaságok dúlta világban, amely már szülőanyját, a racionalizmust sem érti, s ezért önérdekét is eltévesztve hagyja magát az orránál fogva odavezetni a pusztulás sötétlő partjára, ezen az elfuserált, kisszerű apokalipszis-próbán ugyan vajon mit is tehetnék mást, mint gyermekkori emlékeimbe, kamaszkori Erdély-élményembe, továbbá abba a kulturális vagyonba kapaszkodva, amelyet a szellemi örökségem és lelki alapélményeim megnyitotta úton gyűjtögettem össze – fölidézem vágyódásom szép régi világát.

És akkor legalábbis az 1930-as évekig kell hátrálnom az időben. S magam előtt látnom bői nagyapám virágzó gazdaságát, amely még majdnem teljesen vegyszermentes növénytermelésre és házi állattartásra alapozódott, és a gépesítettségnek azon az alacsony fokán állt, amely még nem vagy alig igényelte a szennyező energiaforrások felhasználását. A ház, a kocsiszín, az udvar, a kert, a pajta és az állatok lakhelyei, távolabb pedig a földek és az erdő az évszázadok vagy évezredek alatt kialakult szerves egységben, minden szükséges kellékkel ellátva szolgálták a népes családot s vele a nemzeti élet folytonosságát. A közösségek közös középpontú köreinek rendszere szintén őrizte ősi jegyeit, s jól működött még: a virágzó család az egyház óvó karja alá húzódó, de őseredeti szokásait is jórészt még őrző és gyakorló faluközösségbe illeszkedett be, s rajta és intézményein keresztül az állam életébe. A feudalizmus intézményei közül és szellemi-erkölcsi örökségéből az a rész, amely felbomlásra talán méltó volt, nagyrészt már felbomlott, s bár a meglévők néha nehezítették, de már nem akadályozták meg a tehetség érvényesülését, bármely társadalmi rétegből származott is az. A politikai életben tartósan szóhoz jutottak a nép és a nemzet egyesítését szorgalmazók, de szerencsére azok is, akik a változtatások fokozatosságát, szervességét tartották szem előtt. A közvélekedés és a közérzület alakításába már egyre inkább beleszóltak a szerves rend ellenségei, a sajtón keresztül izgató kereszténytelen és nemzetietlen (egyrészt faji, másrészt osztályalapon álló) szélsőségek, a nemzeti érzés és a nemzeti igazság érvényesülése iránti hit azonban általános maradt, és az évtized végének területi rendezéseiben még meg is erősödött.

Ámde mindez így túl ésszerű és általános. A vágyódás lüktető szíve sosem a struktúra, hanem az élmény. Ha csak foszlányai maradtak – ha eleve csak foszlányokból építkezhetett, hiszen eszmélésem legelső éveiben, 1956 után éppen tatárjárás volt a magyar falvakban –, annál vonzóbb és titokzatosabb. Nagyapám bütykös ujjai, amint megragad, és a térdére ültet. A bajuszáról csöpögő meleg, frissen fejt, habos tej, amint kikanalazza bögréjéből a megáztatott házikenyér-darabokat. Ugyanez az emlékkép a másik, kovács nagyapámról is fel-felfénylik, pedig csak másfél éves voltam, amikor meghalt.

A hangjában dörmögő szeretet. A sütőkemence forrósága, amikor kinyitják az ajtaját. Az egyszerű, erős, tiszta ízek, a füstöltsonkától a káposzta torzsájáig, az almáslepénytől a mákos mácsikig vagy a krumplis stercig (uborkasalátával). A betlehemesek párás betódulása, a minisztrálás a hajnali misén (amíg Radnóczi plébános úr haza nem küldött: „apádnak baja lehet belőle"), a fürdőzés a répcei malmoknál, a vadon is termő, ehető sóska szedése a réten nagyanyámmal. A lovak jó szaga. Az istállóké és a pajtáké. Szaladni mezítláb az út porában, felkapaszkodni a szekerek rúdjára. Hűvös időben meleg tehéntrágyába lépni. A hajnali disznópörzsölés, a megnyugtató közös étkezések. A gabona illata. A bizalomé.

Reggelig folytathatnám. Elővehetjük a népi költőket és írókat, Aranytól Tamásiig, Jeszenyintől, Reymonttól Jammes-ig és Giono-ig és a kevésbé ismertekig. Náluk ott van mítosszá emelve a vágy titokzatos tárgya, mindaz, ami elveszett, és ami – tessék megkapaszkodni – egy fiatal magyar asztrofizikus, jövőkutató (Hetesi Zsolt) mostanában a világhálón terjedő tanulmánya szerint: újra eljövendő. Legalábbis egy közepesen optimista forgatókönyv szerint. Száz jövőfürkésző, katasztrófa-szakértő írás közül kilencvenkilencet az első rápillantás után félretolok. Hagyjanak békén, rozzant lelkű riogatók, a nyomorúság vámszedői. Mindegyik megmondja a frankót, s nagyon esküszik valami okra és valami holtbiztos csodaszerre, ami még segíteni fog. Hetesi dolgozata nemcsak a szerző felkészültségével ragad meg, hanem azzal a felelős komolysággal, amely nem a közönségnek játszik, mert nem közönsége van, hanem közössége. Amelynek élnie kell, akkor is, ha ez a mostani világrend – állítólag közelesen – összeomlik.

A nagyrészt önellátásra épülő hagyományos falusi világ mintául szolgálhat a túlélésre a megmaradóknak. Ha lesznek – tegyük hozzá, de ezt lelkünk mélyén Hirosima óta már mindig hozzátettük.

Egyvalami biztosnak látszik: ideje felújítani korhadó katrocaimat.